

caus divideret quos semper una vita conjunxit: ac A simul uno momento cum altero alter a sepultus est, cum et in peregrinatione alter alterum secutus est. Sic Redemptori nostro, amatori unico, electi de

ternus et Scubillo in morbum incidisse referantur, et eadem nocte esse mortui. Quod non ita intelligendum est ac si consequente nocte qua aegrotare ceperant, morte decesserint; cum Lauto, episcopus Constantiensis, octo diebus cum Paterno commoratus Sessiaci narretur, quo Paternus altera die Pascha advenerat; sed illud solum indicatur Paternum et Scubilionem, post aegritudinem aliquot dierum, eadem nocte vita functos fuisse. Quæ cum ita sint, recte videtur S. Paterni obitum collocari posse an. 545, videlicet post Pascha diebus, quod eo anno in diem quintum Aprilis inciderat. Hæc Mabillonius. Quibus positis, consequitur S. Paternum creatum fuisse Abrincensem episcopum an. 552, et natum an. 482, quippe qui septuagenarius fuerit creatus pontifex (ut narratur in ejus Vita c. 3), et tredecim post annos decesserit. At Cointius natum eum existimat an. 480, et an. 550 ad sedem Abrincensem erectum fuisse; idque ob eam causam quod is pulet Paternum obiisse feria secunda, idque die decima sexta Aprilis; quo die nomen illius legitur in tabulis ecclesiasticis. Unde ejusdem obitum refert ad

an. 563, quo littera dominicalis fuit G, proindeque dies 16 Aprilis erat feria II. Verum hic calculus (ut Bollandus animadvertit) haud nititur ullo certo fundamento, cum ex Vita S. Paterni nullo modo constet eum obiisse feria II, et anno 563 dies Pascha incidit in diem 25 Martii: unde consequeretur S. Paternum tres integras hebdomadas ægrum decubuisse, quod non apparet.

^a Visuntur usque hodie cenotaphia SS. Paterni et Scubilionis in vic. S. Paterni, vulgo *Saint-Pair* appellato, diocesis Constantiensis ad oram maritimam Oceani, haud procul a Grandivilla oppido. Illic sine dubio sita erat abbatia Sessiacensis, postea S. Paterni dicta, quam Richardus II dux Nortmannorum monasterio S. Michaelis in Monte Tomba attribuisse legitur in Neustria Pia. Nunc locus redactus est in vicum, insignitum tamen nomine haronix, quæ a prædicto S. Michaelis cœnobio hactenus dependet; ubi nuper, hoc est anno Domini 1664, die 1 Septemb. corpus S. Gaudi Ebroicensis episcopi inventum est. MABILL.

PRÆMONITIO

IN VITAM SEQUEMTEM S. RADEGUNDIS REGINÆ.

Vitam S. Radegundis a Fortunato, ejusdem præceptore, scriptam fuisse, fidem certissimam facit Baudouin, sanctimonialis monasterii Pictaviensis, cœva ipsius Fortunati, quæ in Vita item S. Radegundis, a se conscripta, hæc de illo et se testatur: Non ea quæ vir apostolicus Fortunatus episcopus de beata Vita composuit iteramus, sed ea quæ prolixitate sui prætermisit, sicut ipse in libro suo disseruit, cum diceret de beate virtutibus: Sufficiat exiguitas, ne fastidiatur ubertas; nec reputetur brevissimum, ubi de paucis agnoscat amplitudo. Hæc autem Fortunati verba leguntur num. 39 Vitæ ipsius Radegundis, quam sub nomine Fortunati edimus, ut existat sæculo i Bened., pag. 319, a cl. Mabillonio notis doctissimis illustrata; quibus vel de nostro aliquid, ubi opportunum visum est, pro more adjecimus.

VITA S. RADEGUNDIS REGINÆ.

PROLOGUS.

1. Redemptoris nostri tantum dives est largitas, ut in sexu muliebri celebret fortes victorias, et corpore fragiliores ipsas reddat feminas virtute mentis inclytæ gloriosas. Quas habentes nascendo molliorem, facit Christus robustas ex fide; ut quæ videntur imbecilles, dum coronantur ex meritis, a quo efficiuntur fortes, laudem sui cumulent Creatoris, habendo in vasis scilicet thesauros cœli reconditos: in quarum visceribus cum suis divitiis ipse rex habitator est Christus. Quæ mortificantes se sæculo, despecto terræ consortio, defæcato [Al., deserto] mundi contagio, non confidentes in lubrico, non stantes in lapsu, quærentes vivere Deo, ad gloriam Redemptoris sunt copulatae paradiso. In quo est pariter nume-

C ro, cujus vitæ præsentia cursum, licet sermone privato, ferre tentavimus in publicum, ut cujus est vita cum Christo in gloria, memoria relata celebretur in mundo.

VITA INCIPIT.

2. Beatissima igitur ^a Radegundis, natione barbara, de regione Thoringa, a vo rege Bassino, patru Hermenfrido, patre rege Berethario, in quantum altitudo sæculi tangit, regio de germine orta, celsa licet origine, multo celsior actione. Quæ cum summis suis parentibus brevi mansisset tempore, tempestate barbarica, ^b Francorum victoria regione vastata, vice Israelitica exit et migrat de patria. Tunc inter ipsos ^c victores, cujus esset in præda regalis puella, fit contenta de captiva. Et nisi red-

^a S. Radegundis, de qua plura scripsimus in Vita Fortunati, et de qua passim in notis ad opera ejusdem sumus locuti, obiit an. 587, cujus funus se curasse narrat Gregorius Turon. in libro de Gl. Conf., cap. 106; quo proinde auno circiter hæc ejus Vita a Fortunato elucubrata esse credenda est.

^b De hac Francorum adversus Thoringos expeditione, leges Greg. Tur. lib. III Hist. Franc., cap. 7, et Fortunatam in libro singulari de Thoringis eadid.

^c Hi reges erant Theodoricus et Clotarius, fratres, ut ibidem narrat Gregor. Turon.

dita fuisset, transacto certamine, in se reges arma movissent. Quæ veniens in sortem præcelsi regis Chlotarii, in Veromandensem ducta ^a Attejas, in villa regia nutriendi causa custodibus est deputata. Quæ puella inter alia opera quæ sexui ejus congruebant, litteris est erudita: frequenter loquens cum parvulis, si conferret sors temporis, martyr fieri cupiens. Indicabat adoleseens jam tunc merita senectutis, obtinens pro parte quæ petiit. Denique dum esset in pace florens Ecclesia, ipsa est a domesticis persecutionem perpessa. Jam tunc id agens infantula quidquid sibi remansisset in mensa, collectis parvulis, lavans capita singulis, compositis sellulis, porrigens aquam manibus, ipsa cibos inferebat, ipsa miscebat infantulis. Hoc etiam præmeditans cum Samuele ^b parvulo clerico gerebat: facta cruce lignea præcedente, subsequentes psallendo ad oratorium cum gravitate matura simul parvuli properabant. Et ipsa tamen cum sua veste nitidans pavementum. Circa altare vero cum ^c facitergio jacentem pulverem colligens, foris cum reverentia recondebat potius quam ^d vergebat. Quam cum præparatis expensis ^e Victuriaci voluisset rex prædictus accipere, per ^f Beralcham ab Attejas nocte cum paucis elapsa est. Deinde Suessio:is cum eam direxisset, ut reginam erigeret, ^g evitans pompam regalem, ne sæculo cresceret, sed cui debebatur et humana gloria, non mutatur.

3. Nubit ergo terreno principi, nec tamen separata a celesti. Ac dum sibi accessisset sæcularis potestas, magis quam permetteret dignitas, se plus inclinavit voluntas. Subdita semper Deo, sectans monita sacerdotum, plus participata Christo quam sociata conjugio. Illo vero sub tempore tentamus patefacere de multis pauca quæ gesserit. Ideo juncta principi, timens ne Deo degradasset cum mundi gradu proficeret, se sua cum facultate eleemosynæ dedicavit. Nam cum sibi aliquid de tributis accideret, ex omnibus quæ venissent ad eam, ante dedit decimas quam recepit. Deinde quod supererat monasteriis dispensabat; et quo ire pede non poterat, transmissio munere circuibat. A cujus munificentia nec ipse se abscondere potuit eremita; et sicuti ne premeretur a sarcina, quod acceperat erogabat. Apud quam egeni vox non inaniter sonuit, nec ipsa eam surda præterit: sæpe donans indumenta, credens sub inopis veste Christi membra se tegere, hoc se reputans perdere quidquid pauperibus non dedisset.

4. Adhuc animum tendens ad opus misericordiarum,

^a Atteja, *Athics*, in Veromandis ad Summam flumen, erat ex eorum vicorum numero quos, quia fieri erant, vulgo villas publicas aut regias appellabant, uti Hadrianus Valesius in Hist. lib. XXI observavit. **MABILL.**

^b Hæc periodus sic legitur apud Boll.: *Hoc etiam sanctissima cum Samuele parvulo clerico gerebat: facta cruce lignea præcedente, dum subsequendo psallentes ad oratorium gravitate matura simul parvuli properabant, ipsa tamen cum sua veste pavementum nitidans; circa altare vero cum facitergio, etc.*

^c Facitergium pro sudario, quod faciri sordes tergit. **MABILL.**

^d Boll., *vergebat* pro *vergebat*.

A Attejas domum instruit, ubi lectis culte compositis, congregatis egenis feminis, ipsa eas lavans in thermis, morborumque curans putredines, virorum capita diluens, ministerium faciens, quos ante lavat eisdem sua manu miscebat, ut fessos de sudore sumpta potio recrearet. Sic devota femina nata et nupta regina, palatii domina, pauperibus serviebat ancilla. In mensa vero subocculite, ne forte cognosceretur ab aliquo, ante se posito cum legumine ferculo, inter epulas regum, more trium puerorum, fava [faba] vel lenticula delectabiliter vescebatur. ^b De cursu vero decantando, etsi sederet in prandio, excusans se regi aliquo casu, ut Deo redderet debitum, se subducebat convivio. Quæ egressa Domino psallebat, et curiose requirebat quali cibo foris pauperes **B** refecissent.

5. Item nocturno tempore, cum reclinaret cum principe, rogans se pro humana necessitate consurgere, levans egressa cubiculo, tandiu ante secretum orationi incumberebat, jactato cilicio, ut solo calens spiritu jaceret gelu penetrata, tota carne præmorta: non curans corporis tormenta, mens intenta paradiso, leve reputans quod ferret, tantum ne Christo vilesceret. Inde regressa cubiculum, vix tepesferi poterat vel foco vel lectulo. De qua regi dicebatur habere se potius jugalem monacham quam reginam. Unde et ipse irritatus pro bonis erat asperimus. Sed illa pro parte leniens, pro parte tolerabat modeste rixas illatas a conjuge.

6. Diebus vero Quadragesimæ satis est scire qualiter se retexit inter vestes regias singulariter penitens. Igitur appropinquante jejunii tempore mittens ad religiosas monacham, nomine Piam, in sancto proposito, illa dirigebat venerant in linteo sigillatum cilicium; quod sancta induens ad corpus, per totam Quadragesimam subter veste regie, dulci portabat in sarcina. Transactis diebus similiter sigillatum retransmittebat cilicium. Sin autem rex decisset, quis credat qualiter se orationi diffunderet, qualiter se tanquam præsentis Christi pedibus alligaret; et quasi repleta deliciis, sic longo jejunio satiaret in lacrymis? Cui, despecto ventris edulio, Christus tota refectio et tota fames erat in Christo.

7. Illud qua pietate peragebat sollicita, ut quæ per oratoria, vel loca venerabilia, tota nocte perlicerent, candelas suis manibus factas jugiter ministrabat? Unde hora serotina dum ei nuntiaretur tarde quod eam ad mensam rex quæreret, circa res

^e *Alii Victoriam*, vernacule *Vitry*, in Belgio deabus leucis a Duaco; ubi Sigibertus rex instinctu Frædegundis occisus est. Aliud est ejusdem nominis oppidum in Campania, sed tunc Clotario non parebat. **MABILL.**

^f Sunt qui pro Beralcham *barcam*, vel *barcham* legendum putent, ut adnotant Boll. in notis ad hunc locum.

^g Bolland., *sed illa evitabat*.

^h Decursus sive cursus pro officii divinis a Gregorio Turonensi et Fortunato non raro usurpatus, dictum est in Vita S. Germani ep. Paris. ad n. 75. *Decantare* hic et alibi passim pro *recitare* sumitur. **MABILL.**

Di dum satagebat, rixas habebat a conjuge, ita ut vicibus multis princeps per munera satisfaceret quod ei per linguam percasset.

8. Ad cujus opinionem si quis servorum Dei visus fuisset vel per se, vel ^a vocatus occurrere, videres illam cœlestem habere lætissimam, et hora noctis recursa cum paucis pergens et, intimis per nivem, lutum, vel pulverem; aqua calida parata, ipsa lavabat et tergebat venerandi vestigia; nec resistente servo Dei, et propinabat in patera. Sequenti die curam domus committens ^b creditariis, ipsa se totam occupabat circa viri justis verba; circa salutis instituta, et circa adipiscenda vitæ cœlestis commercia retentabatur per dies. Et si venisset pontifex, in aspectu ejus lætificabatur, et remuneratum relaxabat ipsa tristicis ad propria.

9. Illud quoque quam prudenter totum pro sua salute providebat impendere: quoties quasi ^c infortem novum, lineum sabanum, auro vel gemmis ornatum more vestiebat de barbaro, a circumstantibus puellis si laudaretur pulcherrimum, indignam se adjudicans tali componi linteolo, mox exuens se vestimento, dirigebat loco sancto, quisquis esset in proximo, et pro palla ponebatur divinum super altare.

10. Qualiter vero si quis pro culpa criminali, ut assollet, a rege deputabatur interfici, sanctissima regina moriebatur cruciatu, ne designatus reus inoreretur in gladio! Qualiter concursabat per domesticos fideles servientes et proceres, quorum blandimentis mulcebat animum principis, donec in ipsa ira regis, unde processerat sors mortis, inde curreret vox salutis!

11. His igitur beatis actibus occupatam intantum provexit divina clementia, ut etiam adhuc in palatio laica, domino largiente, declararentur per eam mi-

^a Sarius addit per alium.

^b Creditarii iidem erant ac consilarii vel camerarii, quibus secreta committebantur, Græce πιστωχοί. Lege Duf. in Gloss. ad hanc vocem.

^c Maforte, muliebri capitis tegumentum; *Lineum sabanum* (a voce Theotisca *Saban*, quæ linteum significat) hic sumi videtur pro vestimento ex lino confecto, cui aurum et gemmæ assutæ erant. MABIL.

^d *Perunna* pro *Peronna* usurpatur: est vero Peronna urbs munita Galliæ ad Suminam in Picardia, de qua apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 442 plura videri possunt. Hæc fere Bolland. lb. adnotant ex Mabillonio de Re dipl., l. iv, Peronnæ celebrem Radegundis cultum fuisse, cujus nomini suburbana pridem ecclesia dicata est.

^e In apographo Bodecensi, quo usi sunt Boll., hic locus, ab amanuensi liberius explicatus, legitur hoc modo: *Cum vero nox supervenisset, et illa cursum (id est officium) decantando preces ad Dominum funderet, vinculati illi divina virtute catenis absoluti occurrerunt S. reginæ de carcere.*

^f Fortunatus in carmine De excidio Thoringiæ, Supplem. lib. 1, inducit Radegundem fratris necem patheticis deslente. MABIL. — Porro de divortio Radegundis a rege Clotario plura apud Mabill. lib. v An. Bened., cap. 22, et Boll. in prænot. ad Vitam S. Radeg. (*Primæ curæ nota.*) — An nota plurimum allaborasse cl. Mab., ac Bollandistas, quo nodum illum exsolverent de divortio B. Radegundis a conjuge suo Clotario inconsulto, et, ut videtur, invito: ac Mabil. quidem multa proponere, nihil tan-

denique in ^d Perunna villa post prandium dum ambularet per hortum sanctissima, rei reitrusi pro crimine succurri sibi clamabant, vociferantes de carcere. Ipsa quid esset interrogat. Mentiuntur ministri quod mendicorum turba quæreret elemosynam. Credens hoc illa, transmittit quo indigebat inopia. Interea a iudice compelluntur tacere qui tenebantur in compe. Cum vero ^e nox supervenisset, dum sibi cursum diceret, fractis vinculis soluti occurrunt sanctæ de carcere. Quo cognito reos se viderunt qui beatæ mentis sunt, dum qui rei fuerant de catenis soluti sunt.

12. Et quoniam frequenter aliqua occasione, Divinitate prosperante, casus cedit ad salutem; ut hæc religiosius viveret, frater ^f interfleitur innocenter [Al., innocens]. Directa igitur a rege veniens ad beatum Medardum Noviomago, supplicat instanter ut ipsam mutata veste Domino consecraret. Sed memor dicentis Apostoli (*I Cor. vii*): Si qua ligata sit conjungi, non quærat dissolvi, differebat reginam ne veste tegeret monacham. Adhuc beatum virum perturbabant proceres, et per basilicam graviter ab altari retrahabant, ne velaret regi conjunctam, ne videretur sacerdoti ut præsumeret principi subducere reginam, non publicanam, sed ^g publicam; quo sanctissima cognito, intrans in sacrarium, monachica veste induitur, procedit ad altare, beatissimum Medardum his verbis alloquitur dicens: Si me consecrare distuleris, et plus hominem quam Deum timueris, de manu tua a pastore ovis anima requiratur. Quo ille contestationis concussus tonitruo, manu superposita, consecravat ^h diaconam.

13. Mox indumentum nobile, quo celeberrima die solebat pompa comitante regina procedere, exuta

certi affirmare: Bollandistas vero, eo propendere, ut existiment, illius temporis episcopos Galliæ, minus scientes sive peritos legum ecclesiasticarum fuisse. Verum non hoc videtur de B. Medardo affirmari posse, qui Radegundi petenti ut velum sibi imponeret, continuo rejecit illud Ap. præcipiens, ut *quæ ligata est viro, non quærat dissolvi*. Quocirca mallem B. Medardum, cui bene perspecta erat egregia pietas, ac sanctitas B. Radegundis, nihil dubitasse, quin ex voluntate Dei, ac nutu, qui nuptiarum ut auctor, ita Dominus, et arbiter est, quæreret eadem solvi a nuptiarum vinculo, ut magis Deo ipsi placeret. Quocirca non ante ille acquievit, quam B. Radegundes dixisset: *Si me consecrare distuleris, et plus hominem quam Deum timueris, de manu tua a Pastore ovis anima requiretur*. Quibus verbis per-motus S. Pontifex videtur erecidisse, non tam se solvere, quam Deum separare, quod conjunxerat. Ex hujusmodi tamen singularibus exemplis nihil præ-judicii firmitati nuptiarum afferri potest. (*Secundæ curæ nota.*)

^g Id est, publice seu solemniter nuptam.

^h Et tamen paulo ante conc. Aurelianense II anno Christi 853 celebratum sic statuit canone 18: *Placuit etiam ut nulli postmodum femina diaconalis benedictio pro conditionis hujus fragilitate credatur; qui licet ex antiquorum canonum præscripto annorum quadraginta probationem revocare duntaxat videatur Joanni Morino, Exercit. 10, de Sac. Ordin., cap. 5, neque sic tamen in Radegunde locum habuit. Diaconissas omnino desiisse ante sæculum X apparet ex Aitonis episc. Verceilensis epistola ad Ambrosium*

ponit in altare, ^a blattas [Al., blattis] gemmataque A ornamenta : mentam divinæ gloriæ tot donis onerat per honorem. Gingulum auri ponderatum fractum dat in opus pauperem. Similiter accedens ad cellam sancti ^b Jumeris die uno quo se ornat felix regina, composito sermone ut loquer barbaro, ^c stapiorem, camisas, manicas, ^d cofeas, fibulas, cuncta auro, quædam gemmis exornata, per circulum sibi profutura, sancto tradit altari. Inde procedens ad cellam venerabilis ^e Datdonis, die qua debuit ornari præstanter in sæculo, quidquid indui poterat, censu divite femina, abbate remunerato, totam dedit cœnobio. Æquiter [Al., similiter] sancti ^f Gundulfi, post facti ^g Metuis episcopi, progressa receptaculo, non minore laborata nobilitavit ^h Synergium.

14. Hinc felici navigio Turonis appulsa, quæ suppleat eloquentia, quantum officiosam, quantumque se monstravit munificam? Quid egerit circa sancti Martini atria, templâ, basilicam, fletus, lacrymis insatiata, singula jacens per limina, ubi missa ⁱ revocata, vestibus et ornamento, quo se clariori cultu solebat ferre in palatio, sacrum componit altare. Hinc cum in vicum ^j Condatensem, ubi gloriosus vir Martinus et Christi satis intimus sonator migravit de sæculo, ancilla Domini pervenisset, dedit non inferiora, Domini crescens in gratia.

sacerdotem in tom. VIII Spicilegii Vet. Script., pag. 123. MAB. Plura de hac re Coint. ad an. 544, n. 96.

^a Bolland. sic legunt hunc locum et ablatis gemmis, ornamentis mentam divinæ gloriæ onerat venerabilis; aliud ms. et Surius habent *oblatis*, ut ibidem adnotant Bolland.

^b Nomen hujusce sancti legitur diversimode; nam hic apud Mabil., et in ms. *Vallistuentis*, quo usi sunt Boll., legitur *Cella sancti Jumeris*. Surius legit, *Cellam S. Nimeris*, vel *Nimeris*; et in quodam ms. *Divionensi* occurrit *Vinerus*.

^c In eod. S. Germanensi legitur *stapione*, in sexto casu. Scribendum videtur, *Scapione*, ad regium diadema designandum. Nam Germanis hodieque *Scap-pel* vitta seu capitis redimiculum dicitur. Si vero quis *stapione* retinendum velit, vox ista de pedum ornamentis interpretanda erit, qualia Isaias in c. iii commemorat. Nam *stapia*, equestre suppedaneum, MABIL.

^d *Cofea*, sive *Cufia*, aut *Coffia*, erat capitis redimiculum, aut tegumentum, quo totum ambiebatur. De hoc vocabulo plura apud Dufre. in Gloss. Chron. Vosiense cap. 74., illic relatam, habet: *Mitras in capite gestabant juvenes utriusque sexus, quas vocabant Bonetos, post Capellos de lino, vel Coffias, etc.*

^e Claudius Castellanus (ut referunt Boll.) in suo Martyrologio inter sanctos ademeris collocaat venerabilium Datdonem: qui primus fuerit abbas monasterii Conchensis (vernacule *Conques*) apud Rhutenos in Gallia. Sed ejus incerta ætas.

^f Ita ms. Codd. Et tamen nullus Gundulfi nomine legitur Mettensis episcopus usque ad Ludovici Pii ætatem. An forte pro Gundulfi legendum Goscelini, qui sæculo vi sedi Mettensi præfuit? MABIL.

^g An forte pro *Mettis Noviomagi* legendum est? Nam revera in illa sede post beatum Medardum, et Faustinum, qui illum excepit, sedit Gundulfus; quem hunc Radegundes, antequam crearetur episcopus Noviomensis, degentem in monasterio, convenerit. Nisi forte pro *Gundulfo Aigulfus* legendus, qui Mettensem sedem consecudat an. 578, ut habet Cointius ad hunc annum.

15. Hinc cum in villa ^k Suædas, Pictavo territorio, juxta prædictum vicum decenter accederet, itinere prosperante, qualiter se gessit per singula, quis enumeret infinita? Quæ in mensa sub ^l fladone segalatum [Al., siligineum] panem absconsus, et hordeaceum manducabat occulte, sic ut nemo perciperet. Nam ex illo tempore quo beato Medardo consecrante velata est, usque ad infirmitatem, præter legumen ex olera, non pomum, piscem, vel ovam, nec quid aliud edit; potum vero præter aquam mulsam, atque ^m piratum non bibit; ⁿ vini vero puritatem, aut ^o medi decoctionem, cervicisque turbidinem non contigit.

16. Tum more sancti Germani [*Antissiodorensis*] jubet sibi molam secretissime deferri, ad quam tota Quadragesima tantum laboravit, quantum quatri-duana refectio postulavit. Oblationes etiam suis manibus faciens, locis venerabilibus incessabiliter dispensavit. Ergo apud sanctam non minus usus misericordiæ, quam erat concursus de plebe, ut nec deesset qui peteret, nec deficeret quod donaretur. Mirandum ut omnibus satisfaceret, unde thesauri tot exsuli, unde tot divitiæ peregrinæ.

17. Quantum expendebat diurna redemptio, sola sciebat quæ petentibus deportabat. Nam præter quotidianam mensam, qua refovebat ^p matriculam, duo-

^h *Synergium*, locus in quo plures simul operantur, hic usurpari videtur pro monasterio, quod eadem ratione nonnunquam asceterium appellatur. MABIL.

ⁱ Sic legendum probant veteres membranæ, non vero *missa revocato*, vel *missore vocato*, ut apud Surium; codex D. d'Hierouval ex amanuensis interpretatione habet: *missa celebrata*, sed perperam, ut constare videtur ex adnotatis in Vitam S. Germani episc. Paris., n. 60. MABIL. At legunt Boll. *missa celebrata*.

^j Aliquando vocatur *Condate* Turonum, ut ab alio ejusdem nominis loco distinguitur. BOLLAND.

^k *Sais*, inter Turones et Pictones.

^l Eadem voce iterum utitur Fortunatus infra n. 21, quo in loco Codex Conchensis scribit, *sub placientia*; cum in aliis habeatur, *sub Fladone*. Ex quo intelligas *Fladones* esse placentas, quas vernacule *Flaons* nostrates appellant. Apud Bollandum tom. II Febr., pag. 105, in scripto Henrici abbatis Centulensis: *Sunt ibi clibana tredecim, quæ reddunt unumquodque per annum decem solidos, et panes trecentos, Flatonos in Litaniis unumquodque triginta*. Ubi vir doctissimus *Flatonos*, placentas interpretatur. Udalricus in lib. II Consuetud. Cluniac., c. 4, *Pro signo Fladonum*, inquit, *præmissio generali panis et casei de una manu omnes digitos inflecte, et ita manum cava, et in superficiem alterius pone*. MABIL.

^m *Pyratium*, seu *pyraticum*, erat succus expressus e pyris, qui pro vino adhibebatur. S. Hieron., lib. II contra Jovin. *Paulus*, inquit, *Timotheo dolenti stomachum, vinum suadet bibere, non piratum*.

ⁿ Exstat apud Fortunatum in l. xi, carm. 3, ad Radegundem, quo eam ad bibendum vinum hortatur. Idem auctor in lib. viii, carm. 7, ac 11 de mundi contemptu et reclusionem B. regina: gratulatur. MABIL.

^o Potio ex melle.

^p *Matricula* sumitur tum pro libello, cui pauperes, Ecclesiæ sumptibus alendi, inscribebantur, cum pro ipsis egenis, ut hoc loco. Vide Gregorium Turon., lib. II Mir. S. Mart., c. 22. MABIL.

bus semper diebus sabbati, quinta et sabbato, vicibus A teste munifica. Ministra tamen præsumebat eam balneo parato ipsa succincta de ^a sabano [Al., linteo] capita lavans egenorum, defricans, quidquid erat, crustam, scabiem, lineam nec perulentam fastidians, interdum et vermes extrahens, purgans cutis putredines, sigillatione capita pectebat ipsa quæ laverat. Ulcera vero cicatricum, quæ cutis laxa detexerat, aut ungues exasperaverant, more evangelico, oleo superfuso, mulcebat morbi contagium. Mulierum vero descendentium in tinam, ipsa cum sapone a capite usque ad plantam membra singula diluebat. Egredientibus exinde si cui veterata indumenta conspiceretur, tollens rassa, nova reddens: ante pannosos, faciebat venire cultos ad prandium; quibus congregatis, ministerio parato, ipsa aquam sive mappam singulis porrigebat, et invalidis ipsa pariter os et manus tergebat. Hinc tribus ferculis illatis, ferculis deliciis, stans ante prandens jejuna, præsens convivis, ipsa incidebat panem, carnem, vel quidquid apponeret. Languidis autem et cæcis non cessabat ipsa cibos cum cochleari porrigere, hoc præsentibus duabus, sed se sola sorviente, ut nova Martha satageret, donec potulenti [Al., purulenti] fratres læti fierent convivis. Tunc illa removens se loco, ut ablueret manus, jam bene culto convivio tota gratificabatur. Si quid ^b audiret de fremitu, jubebat tamen et sederent, donec vellent assurgere.

18. Venerabili vero omni Dominico die hoc habebat in canone, vel æstate vel hieme, ut pauperibus collectis primo merum sua manu de pota dulci porrigeret, puellas postea committens, ut omnibus illa propinaret: quia ipsa festinabat orationi occurrere, quo et cursum consummareret, et sacerdotibus ad mensam invitatis occurreret, quos adhuc regali more, ad propria cum redireat, sine munere non laxaret.

19. Hanc quoque rem intremiscendam qua peragebat dulcedine! Cum leprosi venientes signo facto se proderent, jubebat adminiculæ ut unde vel quanti essent pia cura requireret. Qua sibi renuntiante, parata mensa, ^c missorium, cochleares, cultellos, ^d cannas, potum et calices sola subsequente intromittebatur furtim, quo se nemo perciperet ^e. Ipsa tum mulieres variis lepræ maculis ^f perfusas comprehendens in amplexu, osculabatur et vultum, toto diligens animo. Deinde posita mensa ferens aquam calidam, facies lavabat, manus, ungues et ulcera, et rarsas administrabat ipsa pascens per singula. Recedentibus præbebat aurum, vel vestimenta, vix una

^a De hac voce *Sabanum* plura lege apud Dufres. Lexic. Græcum mss. Reg. cod. 030, *περίψυμα*, inquit, τὸ ἀβύσσον τοῦς ἰδρωτὰς τοῦ κάμνοντος ἀποψύχων, id est, sabanum est quod sudores ægri detergit.

^b Si quid audiret de fremitu surgentium, uti videtur, de mensa, ut abeuntem, obsequii causa, prosequerentur. Bolland. revera legunt: si qui vero causa honoris, sibi assurgerent, jubebat, etc.

^c Missorium nonnunquam designat donarium a principe missum, alias concham modicam, in qua aliquid liquoris reponitur. Quo sensu hic usurpari videtur *MABILL.*

Ministra tamen præsumebat eam blandimentis sic appellare: Sanctissima domina, quis te osculetur, quæ sic leprosos amplecteris? Illa respondit benevole: Vere si me non osculeris, hinc mihi cura nec ulla est.

20. Quæ tamen, præstante Deo, diverso fulsit miraculo. Denique si quis pustulæ desperaret de vulnere, offerebat ministra sanctæ folium pampini, mentiens sibi opus hoc esse. Sicque vix obtento signaculo portans ad desperatum, vulnere superposito mox occurrebat remedium. Idem frigiticus qui venisset, aut languidus, dicens in somniis se vidisse ut pro sua salute femine sanctæ occurreret, offerens [Bolland., offerebat] candelam alicui ex ministris, qua accensa per noctem morbus accipiebat mortem, morbidus sanitatem. Quoties autem cum cognovisset decubantem in lectulo, portans poma peregrina, dulce simul et calidum, reficiebat ægrotum: et qui nec decimo jam die quid perciperet, cibaria ipsa mox administrante, languidus accipiebat cibum pariter et salutem? quod tamen ipsa imperabat, ne quis ^f proferret in fabula.

21. Quanta vero congressio popularis exstitit die qua se sancta deliberavit recludere, ut quos plateæ non caperent ascendentes tecta complerent! Quid autem sanctissima jejunii, obsequii, humilitatis, charitatis, laboris et cruciatus ferventer indepta sit, si quis cuncta percurreret, ipsam prædicaret tam confessorem quam martyrem. Ergo venerabilem præter diem Dominicum fuit sacratissima omnis dies [Al., omnibus diebus] jejunium: lenticulæ vel oleris prope jejuna refectio; non avem, piscem, vel pomum, vel ovum habens edulium. Panis vero deliciarum segalium fuit aut hordaceum, quem absconsum sub fadone sumebat, ne quis perciperet. Hæc fuit etiam potio aqua mulsa, piracium, sed modice libata sitibunda potatio.

22. Prima quoque Quadragesima, qua se reclusit in cellula, donec fuisset transacta, panis non sumpsit cibaria, nisi die Dominica, sed tantum radices herbarum, aut olera de malvis sine olei gutta, sine sale composita. Verum aquæ toto jejunio nec sumens duo sextaria, hinc tanta siti laborabat, ut faucibus desiccatis, vix psalmum diceret arida. Cilicium etiam habens ad corpus pro linteo jugiter; cursum decantans peragebat vigiliis: ante se cinerem stratum superjecto cilicio, hoc utebatur pro lectulo: ipsa requies fatigabat, cui parum videbatur hoc sustinere corpusculum ^e.

^d Cannæ sunt fuscellæ seu vasa viminea. *MABILL.*

^e Bolland., qua sibi renuntiante parata mensa, missis cochlearibus, scutellis, scamnis, pots et calicibus, sola subsequens intromittebatur furtim quo se nemo perciperet.

^f Id est, ne divulgaret. Fabulam pro sermone ipso vel re narrata solere usurpari a Fortunato potest intelligi ex l. 11 Vitæ S. Martini, ubi de ipso ait:

Jam quoque Martini quæ fabula fluxerit ore.

Boll. legit in fabulam.

^g Ajud Surium ista adduntur: Non illam ali-

23. Aduh monachus omnibus soporantibus caliamenta tergens et ugens, retransmittebat per singulas. Aliis Quadragesimis ^a aliquid relaxatus [Al., relaxans] quinta feria sومهbat, deinde Dominica. Nam et reliquo tempore præter dies Paschales ac summæ festiuitatis, donec infirmitas permisit, in cinere et cilicio semper vitam duxit austeram. Prius se levans ut psalleret quam congregatio surrexisset. Nam de officiis monasterialibus nihil sibi placuit, nisi prima serviret, et ipsa se castigabat, si bonum post alteram ageret. Ergo suis vicibus scopans monasterii plateas simul et angulos, quidquid erat fœdum purgans, et sarcinas quas alii horrent videre non abhorrebat evehere. Secretum etiam purgare opus non tardans, sed occupans [Al., scopans]; ferens fetores stercoris, credebat se minorem sibi, si se non nobilitaret vilitate servitii. Ligna supportans brachiis, focum flatibus, et forcipibus admovent, calens, nec læsa se retrahens, extra suam hebdomadam infirmantibus serviens. Ipsa cibos decoquens, ægrotis facies abluens, ipsa calidum porrigens visitabat quos fovebat, jejuna rediens cellulam.

24. Illud quoque quis explicet quanto fervore excitata ad coquinam concursitabat, suam faciem septimanam? Denique nulla monacharum nisi ipsa de ^b posticio, quantum ligni opus erat, sola ferebat in sarcina. Aquam de puteo trahebat et dispensabat per vascula. Ovis purgans, legumen lavans, flatu focum vivificans; et ut decoqueret escas, satagebat exæstians. Vasa de foco ipsa levans, discos lavans et inferens. Hinc consummatis conviviis ipsa vascula diluens, purgans nitide coquinam, quidquid erat lutulentum ferebat foras in locum designatum [Al., in ima purgamina]. Inde per ægrotantes inferens necessaria, ibat non tepida, et priusquam exciperet ^c Arelatensem regulam, hebdomada sub transacta sufficienter ^d ad omnes calidam faciebat. Humilitate sanctissima pedes lavans et osculans, et adhuc omnes prostrata deprecabatur veniam negligentia pro commissa.

25. Itaque post tot labores, quas sibi pœnas ^e intulerit, et ipsa quæ voce refert, perhorrescit. Quadam vice dum sibi latos tres circulos ferreos,

A diebus Quadragesimæ, collo vel brachiis nexit, et tres catenas inserens circa suum corpus dum alligasset astrictæ, inclusit durum ferrum caro tenera supercrescens. Et transacto jejuniu cum voluisset catenas sub cute clausas extrahere nec valeret, caro per dorsum atque pectus super ferrum catenarum est incisa per circulum, ut sanguis fusus ad extremum exinaniret corpusculum.

26. Inde vice sub altera, jussit fieri laminam in signo Christi aurichalcam, quam accensam in cellula locis duobus corporis altius sibi impressit, tota carne decocta. Sic spiritu flammante membra faciebat ardere. Adhuc aliquid gravius in se ipsa tortrix excogitans, una Quadragesimarum super austerum jejuniu et sitis torridæ cruciatum, adhuc lima cilicii membra tenera setis asperis dissipante, jubet portari ^f aquamanile ardentibus plenum carbonibus. Hinc discedentibus reliquis, membris trepidantibus, animus armatur ad pœnam, tractans, quia non essent persecuti nis tempora, a se ut fieret martyr. Inter hæc ut refrigeraret tam ferventem animu, incendere corpus deliberat; apponit æra candentia, stridunt membra cremantia, consumitur cutis, et intima, quo attingit ardor, fit fossa; tacens tegit foramina, sed computrescens sanguis manifestabat quod vox non probebat in pœna. Sic femina pro Christi dulcedine tot amara libenter excepit! Hinc actum est ut quod ipsa abdiderit, hoc miracula non tacerent.

27. Itaque matrona Gisleadis proceris, nomine ^g Bella, sed longa cæcitate miserrima, rogavit se de Francia Pictavis ad sanctæ duci devoto præsentiam. Quam licet tarde exorata, sibi fecit occurri per tetra noctis silentia. Prostrata cujus ad genua ut dignaretur oculos ejus signare, vix impetrat. Quæ mox ut in nomine Christi signum crucis impressit, cæcitas fugit, lux rediit, et nocturno sub tempore orbæ diu dies inluxit; ita ut tracta cum venisset, nullo docente recederet.

28. Item puella Fraiffedis, inimico instigante, dum torqueretur tam nequiter, sacras inter manus sanctæ; nec data dilatione, curari promeruit. Nec illud prætereat tempus beatæ, quod præstitit. Femina quædam Leubilis, dum vexaretur in rure ab adversa-

quando mollis pluma fulcivit, neque linteaminis nitor instruxit. Manicam, qua brachium indueret, non habebat, nisi quod de caliga sua sibi deus fecit manicam. Sed ita se tractabat, ut hæc nec abbatisa sentiret; quæ desunt, in Codd. mss. et ex lib. II, num. 8, desumuntur. MABILL.

^a Alias Quadragesimas de Quadragesima Adventus Domini aliisque explicarunt qui Surium recensuere; at de aliis Quadragesimis, quas ante Pascha post primam in claustru exegit Rade Gundis, hunc locum esse interpretandum textus conclusio docet. MABILL.

^b Posticium, inquit Papius in Vocabul., est latens ostium, dictum quod remotum sit a publico. Sæpius in posteriore ædium parte locatum. Posticaria est quæ curam habet recipiendi ea quæ in monasterium deportantur, et transmittendi quæ transmittantur, vulgo la tourrière. ut Monardus noster probat in Concord.

MABILL.

^c Arelatensis regulæ, disce ex

D iis quæ diximus in Vita Fortunati, n. 82.

^d Bolland. sic legit: ad omnes faciebat humanitatem sanctissima, pedes lavas, etc.

^e Bolland., intulerit ipsa, qui voce refert, perhorrescit. Hic mihi indicari videtur sanctimonialis aliqua, a qua hæc relata audiebat Fortunatus.

^f Quid sit Aquamanile discimus ex Ordine Romano, ubi agit qualiter celebrandum sit officiu missæ: Aquamanile, hoc est vas manuale, pelvis nimirum aptus excipiendis aquis ex manu lotionis. Isidorus lib. II Offic., cap. 10: Ab archidiacono scyphum aquæ cum aquamanili et manutergium accipimus. Male ergo aquamanile cum urceolo a nonnullis confunditur. MABILL.

^g De Bella item cæca, sanata ad sepulcrum S. Martini narrat Greg. Turon. lib. I de Mirac. S. Martini, cap. 19, eaque fuisse dicitur de territorio Turonico. Hæc alia fuisse dicitur Fortunatus

rio graviter, sequenti die sancta orante, nova Christi A curatione in scapula, crepante cute et verme foras exeunte, sana est reddita publice; et ipsum vermem calcans pede liberata se retulit.

29. Illud quod gessit in secreto proferatur in populam. Monacha quædam toto anno in die gelata frigore, per noctem cremata igni, sex mensibus nec gressum movens, cum jaceret exanimis, sanctæ de ejus infirmitate soror altera nuntiavit. Et quia perinacis esset, tepidam fieri præcepit, ipsam ægrotam ad se facit in cellula deportari, et in tepida deponi. Hinc jubet omnes removeri, remanente tantum sola simul ægrotâ cum medica fere per horas duas. Quantum est corporis forma a capite usque ad plantam, infirma membra combajulat. Dehinc quo manus attingebat, lægebat dolor de languida; et quam diu deposuerant, exiit salubris de tepida. Quæ vinum nec odorabat, accepit, bibit, et refecta est. Quid plura? sequenti die cum jam speraretur [pro crederetur] migrare de sæculo, salva processit in publicum.

30. Adjiçitur laudi quod non depêrit merito. Mulier quædam dum inimici invasione graviter laboraret, et vix ad sanctam potuissent hostem rebellem addocere, imperat adversario ut se suo cum timore pavimento prosterneret. Mox ad beatæ sermonem in terram se dejiciens, qui timébatur extimuit. Cui sancta plena fide cum calcasset in cervice, fluxu ventris egressus est. Est et in rebus minimis magna gloria Creatoris. Ergo casu cum glomus, quem sancta flaverat, perpenderet de camera, veniens sorex ut tangeret, antequam filum incideret, mortuus in morsu pependit.

31. Inseratur operi res tam digna miraculo. Florejus quidam nomine, homo ejusdem sanctæ, pro piscatione dum in mare salageret, oborto ventorum turbine, fluctuum surgente mole, a nec tam nauta sentinante [sentinam ejiciente] quam unda supervergente, cum navis plena submergeretur, in extremitate clamat: Sancta Radegundis, dum tibi obedimus, non subsidamus naufragio; sed obtine apud Deum ut liberemur de pelago. Quo dicto, mox fugata nube, reddita serenitate, unda cadente, prora surrexit.

32. Goda, puella sæcularis, post Deo monacha serviens, dum longo sub tempore lecto flebilis decubaret, et impenso multo medicamine plus langueret, facta candela ad mensuram suæ staturæ, Domino miserante in nomine sanctæ feminae, qua hora frigus speraret, lumen ascendit et tenuit, cujus beneficio ante fugata sunt frigora quam esset candela consumpta.

33. Si propter brevitatem multa prætermittimus, plus peccamus. Igitur purgatis velociter reliquis,

^a Bolland. *nec tam nauta, hauriente quam unda super vergente.*

^b Bolland. legit: *dum pluribus diebus maligno torqueretur spiritu.* Surlus pro *energumeno* habet *energumena*; quod seq.

^c Non ergo Radegundis, ut quidam asserunt, sed Agnes abbatissa erat, quod etiam ex Fortunato in lib. VIII, carm. 8, de Virginitate manifeste apparet, tam etiam ex lib. II Vitæ, infra num. 5. Lege rursus

dilato remedio, carpentarii cujusdam uxor, ^b dum plurimis diebus energumeno torqueretur, venerabilis ejus abbatissa ^c joculariter dicit ad sanctam: Crede, mater, excommunico te, si intra hoc triduum mulier hæc ab hoste purgata non redditur. Dixit plane, sed fecit sanctam mulierem occulte reficiendi tempore poenitentem. Quod ne moremur quid actum sit, altera die, sancta precante adversarius rugiens per aurem egrediens, invasum vasculum deserit, mulier cum marito sospes redit hospitium. Nec illud præteratur quod est actum simillimum. Rogat beatissima de loco suo evelli arborem validam lauri, et ad suam cellulam pro jocunditate transferri. Quo facto transplantata non adhærente radice, sit tota foliis arida. Cui abbatissa joculariter imputat, nisi exoraret ut arbor terræ adhæreret, se de cibo suspenderet. Quod non inaniter dictum est: Nam sancta intercedente, foliis, ramis, radice, laurus siccata reviruit.

34. De monachabus quædam sibi familiarior, cujus ex humore sanguis contexerat oculum, apprehensa herba absinthio, quam sancta circa pectus ut refrigeraret habuerat, cum super oculum posuit, dolor et cruor mox effugit, et de viriditate herbae puritas lucis emicuit. Revocetur memoria quod tacitum pene præterit. Anderedus, ^d agens ejusdem beatissimæ, cum sibi filii nascerentur quos ut videret, mox perderet, et cogitaret sepellre mater tristis dum pareret, exanimem infantulum lacrymose parentes jactant in sanctæ cilicium. Qui ut saluberrimam vestem mox panni nobilis attigit, ad officium vitale redit infans de funere, et rubens levat de pallio pallor vicinus ad tumulum.

35. Quis numeret mirabilia quæ Christi misericors operatur clementia? Animia monacha, dum tantum hydropis morbo tumefacta tenderetur, ut salus esset in ultimo, et deputatæ sorores spectarent quo momento exhalaret spiritum, visa est illi per soporem cum veneranda abbatissa beata Radegundis in balneo sine liquore nudam jubere descendere. Deinde manu beatæ visa est oleum ægrotæ super caput effundere, et nova veste contegere. Quo peracto mysterio, evigilanti de sopore, de morbo nihil apparuit, ita ut nec subsudasset, et intus aqua consumpta sit. Quo novo sub miraculo non reliquit in utero nec morbi vestigium. Nam quæ credebatur deferrî præceps ad tumulum, levat ad cursum de lectulo, ut olei testimonium, odor inesset capitis et ventris nulla pernicies.

36. Proferatur in medio quo gratuletur regio. Quadam vice obumbrante jam noctis crepusculo, inter ^e choraulas et citbaras, dum circa monasterium a sæcularibus multo fremitu cantaretur, et sancta

Fortunatum in lib. VIII, carm. 4, qui carmine 3 de Agnetis Natalitio Radegundi gratulatur. MABILL.

^d Surlus vitiose (ut animadvertit Boll.) edidit *anus de rebus agens.* Ipse Boll. pro *agente* legit *cliena.*

^e Choraules, symphoniaci; etsi Vossius de Vitiis Serm. hanc vocem non pro symphoniaciis, sed pro iis qui tibiam inflant ac choro præeunt, usurpari probat hoc proverbio, *Malus choraules, bonus symphoniacus.* MABILL.

duabus testibus perorasset diutius, dicit quædam Amona ha sermone joculari : Domina, recognovi unam de meis canticis a saltantibus prædicari. Cui respondit : Grande est, si te delectat conjunctam religioni audire odorem sæculi. Adhuc soror pronuntiat : Vere, Domina, duas et tres hic modo meas canticas audivi, quas tenui. Sancta respondit : Teste Deo [Al., testor Deum] me nihil audisse modo sæculari de cantico. Unde manifestum est ut carne licet in sæculo, mente tamen esset in cælo.

57. Prædicetur in laude Christi, a more beati Martini, tempore præsentis, antiqui norma miracali. Cum beatissima femina reclusa esset in cellula, audivit fletum de monacha, et signi tactu venientem quid illud esset interrogat. Quæ mortuam sororem nuntiavit infantulam, et frigidam, qua lavaretur, paratam, esse jam calidam. Condolens sancta tunc imperat ut cadaver ipsius suam deferret in cellulam. Quo sibi deportato, excepit manu propria, reclusa post se mox janua, jubens longe discedere, ne quis sentiret quid ageret ; sed quod occulte gessit, celari diu non potuit. Inter hæc dum defunctæ exsequiæ præparantur, fere per horas septem mortuæ tractat corpusculum. Sed Christo videante fidem, qui negare non potuit, reddita prorsus salute, surgit hæc ab oratione, resurgit illa de funere, et se tunc sublevat vetula, cum revixisset infantula. Quam tactu iterum signi, lætificata reddidit vivam quam flens acceperat mortuam.

38. Commemoretur et illud nobile factum per somnium. Tribunus fisci, cognomeno Domolenus, die qua sanctissima migravit de sæculo, dum gra-

* More B. Martini ; id est, tale miraculum editum a Radegunde est cujusmodi ante editum fuerat a B.

viter suffocationis languore totus deficeret, videbatur ipse quod sancta in vicum ejus dignabitur accessisset. Currit, salutem, interrogat quid beata requiret ? Tunc ipsa dicit quod ad eum illic videndum pervenerit. Et quia votum plebis erat ut B. Martini oratorium conderent, apprehendit tribuni manum beatissima dicens : Hoc loco sint confessoris venerandæ reliquiæ ; per hoc ædificate templum quod sibi ducat dignissimum. Quale Bei mysterium ! fundamentum et pavementum repertum est, quo basilica facta est. Adhuc in ipso sopore manum trahit per fauces ejus, et gulam diu delinens, insuper et hoc dicens : Veni ut tibi melior a Deo sanitas conferatur. Et videbatur sic rogare : Per meam vitam ut propter me relaxes illos quos habes in carcere. Evigilans tribunus refert quod viderat conjugi, dicens : Vera credo quod hac hora exiit sancta de sæculo. Dirigit ad civitatem ut per hoc vera cognosceret, transmittit ad carcerem, qui septem reos ibi detentos admonitus relaxaret ; redeunte transmissio refert ea hora migrasse justam de sæculo, et triplici mysterio carcere relaxato, tribuno sano reddito, ædificato templo, sanctæ probavit oraculum.

39. Sed de beatæ virtutibus sufficiat exiguitas, ne fastidiatur ubertas ; nec reputetur brevissimum, ubi de paucis agnoscitur in miraculis amplitudo. Qua pietate, pietate, dilectione, dulcedine, humilitate, honestate, fide, fervore sic vixerit, ut et ipsam post obitum gloriosè transitu, mirabilia prosequantur, humanæ eloquentiæ modus admirando attonitus viribus explicare minime valet. Sit tamen illi qui dedit gloria, laus et imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

Martino pontifice Turonensi, uti narrat Sulpitius in lib. de Vita ejusdem, cap. 5.

PRÆMONITIO

IN VITAM SEQUENTEM S. AMANTII EPISCOPI RUTHENENSIS.

S. Amantii, Ruthenensis episcopi, Vitam, quam hic subjicimus, a Fortunato elucubrata fuisse, primis omnium censuisse Surius videtur, id conjiciens ex stylo et scribendi ratione familiari Fortunato. Surium alii secuti deinde sunt, inter quos cl. Labbeus, qui ejus auctorem Venantium Fortunatum, Pictaviensem episcopum, fuisse, quidam, ait, non improbabiler sentiant cum Surio. Fortasse alicui dubitationem inficere possunt formæ illæ loquendi, quæ plane poesim sapiunt, quibus auctor hujusce Vitæ S. Amantii frequentius usus deprehenditur, quam fere videatur in more fuisse Fortunato, cum sanctorum Vitas conscriberet ; cujusmodi sunt illæ quibus noctem describens, num. 6 : redditur, inquit, terris occasus diei noctis silentio. Vix corda mortalium alta quies dulci sopore laxaverat ; tum de aurora loquens : interea roseæ, inquit, lucis splendor mundum irradiat, facieque rebus reddita, terris lux redditur, etc. ; nisi forte Fortunatus, nondum assuetus sanctorum Vitæ conscribendis, cum hanc elucubraret, genio poetarum paulo liberius indulsisse dicendus est, ac colores poesios, cui impense studebat, vel in pedestrem hanc elucubrationem transtulisse. Quanquam et stylus ipse politior et cultior quam fere proprius ille Fortunati esse soleat, ac grandior et rotundior oratio, suspicionem alicui afferre possunt haud illam genuinum esse ejusdem scriptum, necnō quædam alii sentiant. Verum nec illud inficiandum est Fortunati ingenium et in verbis collocandis industriam sæpius in eadem apparere : quamobrem sub ejusdem nomine illam edendam existimemus.

Porro S. Amantii Vitam edidit Surius ad diem 4 Novembris ; eandem tamen mancā, multisque mendis depravatam ac deformem. Eandem postea e mus. exemplaribus exscriptam, integram edidit cl. vir Philippus Labbeus. Jesu, tom. II Novæ Bibliothecæ mss. librorum, etc., pag. 474 et seq. edit. Paris. an. 1657 ; unde nos illam sumpsimus quam Operibus Venantii attexeremus. Eandem contulimus cum altera, edita a Surio, ac præcipua loca quibus differre visæ sunt, indicavimus ; ac notas insuper aliquot ad ipsam illustrandam attulimus.